

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.07>

Короєд С.О.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила»*

Криховецький І.З.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила»*

МІСЦЕ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ВСТАНОВЛЕННІ ЗАХОЧУВАЛЬНИХ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙНИХ НОРМ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВОВУ КУЛЬТУРУ ОСОБИ

Вступ. У сучасному світі, де ставлення до закону, права та правопорядку стають ключовими факторами у формуванні стабільного та розвинутого суспільства, важливо розуміти роль правової культури у цьому процесі. Ця роль виявляється через вплив правової політики держави, яка встановлює заохочувальні та рекомендаційні норми, спрямовані на формування правових цінностей та норм поведінки громадян.

Дослідження місця правової політики у встановленні заохочувальних та рекомендаційних норм та їх впливу на правову культуру особи є актуальним з двох причин. По-перше, воно допоможе зрозуміти, які механізми використовуються для стимулювання відповідної правової поведінки громадян. По-друге, воно дозволить оцінити ефективність і результативність застосування таких норм у формуванні правової свідомості та відповідальності особи перед законом. Таким чином, дослідження цього питання має важливе значення для подальшого розвитку правової науки та практики.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження в галузі цієї теми залишаються незавершеними, і можливості для подальших досліджень є значною мірою розширеними. Вчені провели аналіз різноманітних фено-

менів і явищ, що стосуються даної теми, серед них варто відзначити таких науковців: Железняк Н. А., Калюжний Р.А., Лапка О.Я., Пікуля Т.О., Скакун О. Ф., Кравчук М. В., Буткевич В. Г., Шалінська І.В., Шай Р.Я., Попадинець Г. О., Сидоренко О.О., Кухарчук А.В., Ткаченко О.Р. та інші.

Постановка завдання. Основним завданням даної статті є дослідження ролі правової політики держави у встановленні заохочувальних та рекомендаційних норм і їх впливу на правову культуру особи. Аналіз включає розгляд механізмів створення та впровадження цих норм, а також їхню ефективність у формуванні правових цінностей та норм поведінки.

Результати дослідження. Правова політика, заохочувальні та рекомендаційні норми є важливими аспектами в сучасній правовій системі, впливаючи на формування законодавства, його виконання та сприйняття громадянами. Розглянемо ці поняття та їх роль в правовій системі у контексті сучасного правового середовища.

Правова політика є стратегічним напрямком управління державою, спрямованим на створення, реалізацію та модифікацію правових норм та інститутів. Це комплекс заходів, спрямованих на досягнення певних правових

цілей, таких як забезпечення прав людини, забезпечення правопорядку, розвиток економіки тощо. Правова політика може включати у себе законодавчі ініціативи, програми дій, регулювання, а також підтримку правозахисних механізмів.

Зміст правової політики включає в себе велику кількість компонентів: стратегію законодавства, принципи правового регулювання, конституційне будівництво, здійснення державно-правової реформи, захист прав людини, вдосконалення виборчого права, основних засад суспільного та конституційного ладу, зміцнення законності, правопорядку, дисципліни і багато чого іншого. Можна говорити й про деякі інші різновиди (або напрямки) правової політики, наприклад, кримінальний, виправний (виконавчий), наглядовий, законодавчий тощо [1].

Заохочення в правовому контексті може бути відображене у різних частинах норми права. Гіпотеза – це частина норми, в якій визначаються умови, за яких діє правило поведінки визначене в її диспозиції. Саме у ній вказуються умови (факти) за наявності яких набуває чинності правило поведінки. Юридичні факти можуть виконати функцію «попереднього» стимулятора, що особливо помітно тоді, коли правовим наслідком є надання певного блага – житла, пенсії, умовнодоговорного звільнення від покарання і та ін. Саме на рівні гіпотези здійснюється мотивація активної правомірної поведінки суб'єкта. Визначення умов за яких особа може отримати певний вид стимулу спонукає суб'єкта до дій, направляє його дії в необхідне русло [2, с. 22].

Диспозиція – це правило поведінки, що містить вказівку на можливість або обов'язок вчинити якісь дії або утриматись від них, тобто викладення припису. Змістом диспозиції може бути: надання права діяти певним чином; покладення обов'язку діяти певним чином або утриматись від певної поведінки; надання можливості (правомочності) самостійно визначати спосіб (характер) своєї поведінки, тобто визначати зміст своїх правовідно-

син повністю або частково в межах загальних принципів права і вимог законності. У диспозиції норми-стимулу акцентується увага на наданні права досягти бажаного результату. Суб'єкту надається право на вибір варіанту його поведінки. Разом з тим, в диспозиції визначаються обов'язки учасників відповідних правових відносин. Крім того, стимулом на рівні диспозиції можуть бути суб'єктивні права, законні інтереси, правові пільги, привілеї, імунітети, надбавки, доплати, компенсації, рекомендації тощо [2, с. 22].

Третім структурним елементом норми права є санкція – це частина правової норми, що закріплює юридичні наслідки, які виникають внаслідок порушення правила, зафіксованого в диспозиції, або умов, визначених у гіпотезі. Мета санкцій – створити ті чи інші несприятливі наслідки для правопорушника або заохочувальні наслідки для суб'єктів, що виконують владний припис. Як зазначає Л. Фрідмен «слово «санкція» передбачає дещо більше ніж покарання. Воно включає також і заохочення. Позитивна сторона санкцій (заохочення, стимулювання) менш широко відома, тому, що література лякає кримінальною стороною... Але стимулювання є важливою складовою частиною правової системи» [2, с. 22].

Так, заохочувальні санкції в правовій політиці використовуються з метою стимулювання соціально активної поведінки, дотримання законів та норм права. Ці санкції можуть бути спрямовані на посилення дотримання правил, підтримку законності та правопорядку у суспільстві.

Наприклад, у сфері податкової політики заохочувальні санкції можуть включати податкові пільги або зниження податкового тягаря для підприємств, які дотримуються податкового законодавства.

У сфері правопорядку заохочувальні санкції можуть включати надання привілеїв або пільг для осіб, які активно співпрацюють з правоохоронними органами, сприяють виявленню злочинів та їх запобіганню.

Головна мета заохочувальних санкцій полягає в тому, щоб сприяти формуванню позитивних соціальних практик, підвищенню рівня відповідальності та свідомості громадян щодо виконання правил і законів, а також зменшенню кількості порушень і конфліктів у суспільстві. Таким чином, заохочувальні санкції є важливим інструментом в системі державного управління, спрямованим на досягнення більшого ступеня відповідності до правових норм і встановлення стабільності та порядку в суспільстві.

Наступне, що ми розглянемо, це поняття рекомендаційної норми. Рекомендаційні норми, – це ті, що встановлюють варіанти бажаної з погляду держави поведінки суб'єктів [3]. Тобто, рекомендаційні норми не мають прямого юридичного обов'язку, але вони містять поради, рекомендації чи рекомендаційні документи, які можуть бути використані для орієнтування суб'єктів правовідносин у певних ситуаціях. Хоча вони не є обов'язковими для виконання, вони можуть мати значний вплив на рішення суб'єктів.

До прикладу, В. В. Мицик і Малкольм Н. Шоу розглядають акти «м'якого права» як сукупність неправових, рекомендаційних норм, які виступають у ролі «передправа». Це означає, що ці акти розробляють нові положення та пропонують їх, і ці положення можуть в подальшому стати складовою частиною правових норм, зокрема міжнародних договорів [5, с. 182; 6, с. 110-111; 7].

Ця точка зору вказує на те, що «м'яке право» не є самостійним правом, але представляє собою нормативні акти, які мають рекомендаційний характер. Ці акти можуть включати в себе різноманітні документи, такі як кодекси поведінки, стандарти або угоди, які надають рекомендації щодо певних аспектів поведінки або діяльності, але не мають прямого правового зобов'язання.

Даний підхід відображає важливість «м'якого права» як засобу формування та розвитку правової системи, а також можливості впливу на створення нових правових норм

через включення їх в міжнародні договори або інші правові акти.

Як бачимо, усі акти, які містять норми-рекомендації, загальні принципи та цілі, не встановлюючи при цьому конкретних зобов'язань, можна віднести до актів «м'якого права» у європейській системі права. У контексті європейської системи права акти «м'якого права» можуть мати різні значення і функції: необов'язкова допомога при інтерпретації: цей варіант передбачає, що європейські та національні установи мають можливість самостійно вирішувати, чи варто використовувати акти «м'якого права» при тлумаченні правових норм; обов'язкова допомога при інтерпретації. В цьому випадку країни-учасниці європейської спільноти зобов'язані враховувати акти «м'якого права» при розробці та застосуванні правових норм; забезпечення послідовної інтерпретації: тут країни-учасниці мають обов'язок поступово приводити свої національні закони та політику у відповідність із рекомендаціями та думками, висловленими міжнародними установами.

Тому, можемо говорити про зв'язок між правовою політикою і нормами «м'якого права», адже, правова політика може включати в себе прийняття таких «м'яких» норм як складову стратегії досягнення правових цілей. Наприклад, держава може прийняти рекомендаційний документ або декларацію, яка відображає певну правову позицію чи ставлення до певних правових питань. Ці документи можуть бути використані як орієнтир для розробки правових стратегій або для зміни правового середовища.

Отож, правова політика відіграє ключову роль у формуванні заохочувальних та рекомендаційних норм, визначаючи стратегічні напрямки дії та способи стимулювання певної поведінки чи діяльності. Однією з головних функцій правової політики є створення стимулів для дотримання правових норм та сприяння розвитку суспільства у відповідності з юридичними принципами.

У процесі розробки та впровадження правової політики держава визначає, які конкретні заходи заохочення та рекомендацій будуть використані для досягнення своїх цілей. Це можуть бути фінансові стимули, податкові пільги, субсидії, премії, або ж рекомендації щодо оптимальних дій у певних ситуаціях.

Правова політика також впливає на формування заохочувальних та рекомендаційних норм шляхом встановлення відповідних правових механізмів та інструментів. Наприклад, шляхом прийняття спеціальних законодавчих актів або регуляторних актів, які передбачають заохочення до певних дій чи рекомендацій для підтримки виконання законів та нормативних актів.

Що стосується, впливу заохочувальних та рекомендаційних норм на формування правової культури, вважаємо зазначити наступне.

Правова культура виступає як ключовий фактор для досягнення правового прогресу та інтеграції України в європейській і світовий правовий простір. Правова культура включає загальнолюдські (універсальні) та національні цінності, що формують підґрунтя для реалізації правових принципів та ідеалів [8, с. 143].

Заохочення та рекомендаційні норми можуть сприяти формуванню такої правової культури. Наприклад, система заохочень може стимулювати громадян до дотримання законів та норм права, що в свою чергу сприяє зростанню рівня правової свідомості і відповідальності.

Рекомендації, які спрямовані на підвищення правової культури населення, можуть включати освітні програми, проведення інформаційних кампаній та заходів з популяризації правових знань. Ці заходи допомагають громадянам краще розуміти їх права та обов'язки в рамках правової системи, що відображається на їхній поведінці та сприйнятті законів.

Г. Попадинець розглядає правову культуру як своєрідний феномен, що відображає форми відтворення національних правових

інститутів та збагачення їхніх цінностей за рахунок запозичення правових цінностей інших націй. Зазначається, що основні функції правової культури полягають у збереженні духовних цінностей у галузі права, їх засвоєнні майбутніми поколіннями та постійному підвищенні рівня правової свідомості населення [9].

Співставляючи це з рекомендаційними та заохочувальними нормами, можна зазначити, що такі норми можуть впливати на формування та збереження правової культури шляхом стимулювання правомірної поведінки особи та поширення правової свідомості. Наприклад, рекомендації щодо дотримання законів та надання заохочень для виконання правових норм можуть сприяти у впровадженні принципів правової поведінки та системи правових цінностей у суспільстві. Такий вплив сприяє формуванню єдності і взаємодії правових інститутів та організацій, що є важливою складовою правової культури.

Також, дослідник зазначає, що ефективність роботи правозастосовних органів, зокрема правоохоронних, є одним із важливих елементів високого рівня правової культури суспільства [9]. Це співвідноситься з рекомендаційними та заохочувальними нормами, які можуть стимулювати правоохоронні органи до більш ефективної роботи шляхом надання заохочень за досягнення певних результатів, виконання правових норм та рекомендацій.

Наприклад, заохочення може полягати у встановленні премій або інших видів винагород за успішне розкриття злочинів, запобігання правопорушенням та забезпечення громадської безпеки. Такі заходи можуть підвищити мотивацію правоохоронців до виконання своїх обов'язків та підвищити ефективність їхньої діяльності. Такий підхід сприяє формуванню та збереженню високого рівня правової культури в суспільстві через покращення роботи важливих правозастосовних органів.

Правова культура виконує ряд важливих функцій у суспільстві. Перша з них – пізна-

вальна – полягає в освоєнні і розумінні правової спадщини минулих епох і сучасних досягнень вітчизняного та зарубіжного права, що має глибокі зв'язки з формуванням правової держави і розвитком громадянського суспільства. Регулятивна функція спрямована на стабілізацію та ефективне функціонування суспільства за допомогою встановлення стандартів суспільно корисної поведінки для індивідуумів і соціальних груп. Нормативно-ціннісна функція гарантує відповідність правової поведінки природним і законодавчим стандартам. Комунікативна функція сприяє узгодженню інтересів різних груп, а також сприяє соціальному злиттю. Прогностична функція виражається у здатності передбачати майбутні напрями розвитку правової системи, правотворчості, юридичної практики та соціально-правової активності громадян [10, с. 63].

Тому, можемо говорити, що заохочувальні і рекомендаційні норми мають важливий вплив на різні аспекти правової культури, доповнюючи і підсилюючи різноманітні функції, які вона виконує в суспільстві.

Заохочувальні норми можуть спонукати громадян до вивчення правової спадщини та сучасних досягнень права, якщо вони передбачають стимули для навчання або дотримання правових норм. Рекомендаційні норми можуть надавати конкретні поради та рекомендації щодо самостійного вивчення права, сприяючи пізнавальній активності громадян (пізнавальна функція).

Заохочувальні норми можуть встановлювати стимули для дотримання стандартів суспільно корисної поведінки, підсилюючи регульовальну дієвість правової культури. Рекомендаційні норми можуть містити поради щодо того, як дотримуватися стандартів поведінки, що сприяє ефективному функціонуванню суспільства (регулятивна функція).

Заохочувальні норми можуть сприяти узгодженню поведінки з прийнятими нормами позитивного права через надання стиму-

лів для відповідної дії. Рекомендаційні норми можуть вказувати на цінності, які слід дотримуватися в правовому відношенні, сприяючи формуванню правової свідомості (нормативно-ціннісна функція).

Заохочувальні норми можуть стимулювати взаємодію між різними соціальними групами, якщо вони спрямовані на сприяння співпраці та взаєморозумінню. Рекомендаційні норми можуть сприяти побудові діалогу між різними сторонами суспільства щодо правових питань (комунікативна функція).

Заохочувальні норми можуть передбачати майбутні напрями розвитку правової системи, надаючи стимули для певних видів діяльності. Рекомендаційні норми можуть містити прогностичні поради щодо того, як взаємодіяти з майбутніми правовими змінами чи викликами (прогностична функція).

Висновки. Узагальнюючи основні висновки щодо використання заохочувальних та рекомендаційних норм для підвищення правової культури, можна відзначити, що ці інструменти виявляються дуже потужними у формуванні правової свідомості та усвідомлення громадянами їх прав та обов'язків.

Дослідження у цьому напрямку ще далеко не завершені, і перспективи подальших досліджень надзвичайно широкі. Потрібно більше вивчити вплив заохочувальних та рекомендаційних норм на різні соціокультурні та економічні контексти, а також їхню роль у створенні сприятливого середовища для розвитку правової культури в різних країнах та громадських групах.

Для подальших досліджень важливо розглядати ефективність заохочувальних механізмів в різних сегментах суспільства, а також їхній вплив на рівень дотримання правопорядку, прийняття законів та усвідомлення громадянами їхніх прав. Додатково, вивчення ефективних методів застосування цих норм у сучасній правовій системі може відкрити нові можливості для розвитку правової культури та покращення правопорядку.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню ролі правової політики держави у формуванні та встановленні заохочувальних та рекомендаційних норм. Автори аналізують механізми створення та впровадження цих норм і їхній вплив на правову культуру особи. Стаття також досліджує, як ці норми впливають на становлення та розвиток правової свідомості та відповідальності громадян. В науковій статті розглядається роль правової політики держави у встановленні заохочувальних та рекомендаційних норм і їх вплив на правову культуру особи. Автори досліджують, як правова політика визначає механізми стимулювання дотримання правових норм та сприяє формуванню відповідальної поведінки громадян. Стаття зосереджується на аналізі конкретних заходів та програм, що розробляються державними органами з метою стимулювання виконання законодавства. Особлива увага приділяється розгляду заохочувальних та рекомендаційних норм як інструментів формування правової культури на рівні окремих осіб. Стаття використовує різноманітні теоретичні та емпіричні підходи для вивчення взаємозв'язку між правовою політикою, заохочувальними механізмами та правовою культурою особи. Вона розглядає ефективність різних підходів та нормативно-правових актів у цій сфері, а також їхній вплив на поведінку та усвідомлення правових норм громадянами. Автори надають практичні рекомендації щодо покращення заохочувальних механізмів та розробки ефективної правової політики, спрямованої на підвищення рівня правової культури серед населення. Висновки та пропозиції, запропоновані в цій статті, можуть бути корисними для урядових структур, дослідників та практиків у сфері правознавства та політики. Результати дослідження можуть бути також корисними для розробки та вдосконалення правової політики держави з метою підвищення рівня правової культури в суспільстві.

Ключові слова: правова політика, правова культура, стимул, заохочення, рекомендація, норма права, держава, функції правової політики, гіпотеза, диспозиція, санкція, «м'яке право».

Koroied S.O., Krykhovetskyi I.Z. The place of the state legal policy in establishing incentive and recommendation norms and their impact on the legal culture of an individual

Summary

The article is devoted to the study of the role of the legal policy of the state in the formation and establishment of encouraging and recommendatory norms. The authors analyze the mechanisms of creation and implementation of these norms and their impact on the legal culture of a person. The article also examines how these norms influence the formation and development of legal awareness and responsibility of citizens. The scientific article examines the role of the legal policy of the state in establishing encouraging and recommendatory norms and their influence on the legal culture of the individual. The authors investigate how legal policy determines the mechanisms for stimulating compliance with legal norms and contributes to the formation of responsible behavior of citizens. The article focuses on the analysis of specific measures and programs developed by state bodies in order to stimulate the implementation of legislation. Special attention is paid to consideration of encouraging and recommendatory norms as tools of formation of legal culture at the level of individuals. The article uses a variety of theoretical and empirical approaches to study the relationship between legal policy, incentive mechanisms, and the legal culture of an individual. It examines the effectiveness of various approaches and legal acts in this area, as well as their impact on the behavior and awareness of legal norms by citizens. The authors provide practical recommendations for improving incentive mechanisms and developing an effective legal policy aimed at increasing the level of legal culture among the population. The conclusions and suggestions offered in this article can be useful for government agencies, researchers and practitioners in the field of legal and policy. The results of the

research may also be useful for the development and improvement of the legal policy of the state in order to increase the level of legal culture in society.

Key words: legal policy, legal culture, stimulus, encouragement, recommendation, rule of law, state, functions of legal policy, hypothesis, disposition, sanction, "soft law".

Список використаних джерел:

1. Железняк Н. А. Поняття державної правової політики та її загальна характеристика. Наукові записки. Том 21. Юридичні науки. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams>.
2. Калюжний Р.А., Лапка О.Я., Пікуля Т.О. Правові стимули в механізмі правового стимулювання. К. : «МП Леся», 2013. 204 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків : Консум, 2001. 656 с. . URL : <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html>.
4. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навч. посіб. / М. В. Кравчук. Тернопіль: Картбланш, 2002. 247 с.
5. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії / В. Г.Буткевич., В. В.Мицик, В. В.Задорожній. К.: Либідь, 2002. 608 с.
6. Shaw M. International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 1288 p.
7. Шалінська І.В. Акти «м'якого права»: поняття та значення у міжнародному правопорядку. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39605/17-Shalinska.pdf?sequence=1>.
8. Шай Р. Я. Вплив правової культури на формування та розвиток правового суспільства в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 4 (28). С. 142–147.
9. Попадинець Г. О. Правова культура як важливий елемент правової системи України. Національний університет «Львівська політехніка». URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/225.pdf>.
10. Сидоренко О.О., Кухарчук А.В., Ткаченко О.Р. Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4, 2021. С. 62–64.